

Warszawskie
Studia
Teologiczne

XXIII/1/2010

Warszawskie
Studia
Teologiczne

XXIII/1/2010

Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej
Warszawa 2010

Recenzenci tomu

Ks. prof. dr hab. Jerzy Lewandowski (UKSW), Ks. dr hab. Ryszard Moń (UKSW),
Ks. dr hab. Józef Naumowicz (UKSW), ks. prof. dr hab. Jan Sochoń (UKSW),
ks. dr hab. Piotr Tomasik (UKSW), ks. prof. dr hab. Jan Załęski (UKSW)

Kolegium Redakcyjne
powołane przez Radę Wydziału PWTW
Sekcji św. Jana Chrzciciela

Ks. Marek Starowieyski (redaktor naczelny)
Ks. Stanisław Warzeszak (z-ca redaktora naczelnego)
Ks. Dariusz Bartoszewicz (Sekretarz)
Ks. Krzysztof Pawlina (kierownik Sekcji – Rektor)
Bp Tadeusz Pikus, Ks. Józef Warzeszak, Ks. Jan Miazek

Adres Redakcji

Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie
Sekcja św. Jana Chrzciciela
ul. Dewajtis 3, 01-815 Warszawa
tel. 022-869.98.91
E-mail: swar@uksw.edu.pl

Numer Konta

Bank PEKAO SA I/O. w Warszawie
Pl. Bankowy 2; 00-950 Warszawa
25124010371111000006940777

Redakcja techniczna i skład komputerowy
Ks. Stanisław Warzeszak

Zamieszczone artykuły są drukowane na odpowiedzialność autorów

Za pozwoleniem Władzy Kościelnej

ISSN 0209-3782

Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej
Miodowa 17/19; 00-246 Warszawa,
tel. (+48 22) 531 72 60, 862 99 00, 862 99 01
Nakład 400 egz.

AD MEMORIAM

REV. PROF. RYSZARD RUMIANEK

1948-2010

KSIĄDZ REKTOR PROF. DR HAB. RYSZARD RUMIANEK

7 XI 1947 – 10 IV 2010

Ksiądz Ryszard Rumianek urodził się 7 listopada 1947 roku w Warszawie. Po uzyskaniu w 1966 roku matury, wstąpił do Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie. Jednocześnie rozpoczął studia teologiczne w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, gdzie w 1971 roku uzyskał magisterium z teologii w zakresie biblistyki. Dnia 28 maja 1972 roku otrzymał święcenia kapłańskie razem z bł. ks. Jerzym Popiełuszką z rąk Prymasa Tysiąclecia, kardynała Stefana Wyszyńskiego. W latach 1972-1974 pracował jako wikariusz w parafii pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP w Konstancinie. Po dwóch latach pracy katechetycznej i kaznodziejskiej w tej parafii został skierowany na specjalistyczne studia biblijne do Rzymu w Papieskim Instytucie Biblijnym.

Tytuł licencjata nauk biblijnych ks. Rumianek otrzymał w 1977 roku. Następnie studiował w Jerozolimie w *Studium Biblicum Franciscanum*. Z tego okresu pozostała ks. Rektorowi fascynacja Ziemią Świętą, co znalazło wyraz w licznych pielgrzymkach śladami Chrystusa w charakterze przewodnika. W tym samym czasie rozpoczął rok doktorancki w Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, gdzie uzyskał stopień doktora teologii w 1979 r. (specjalizacja biblijna) na podstawie rozprawy: *Dio Pastore d'Israele secondo Ezechiele 34 e l'applicazione messianica nel Vangelo di Matteo*. W tym samym roku ks. Rumianek rozpoczął pracę w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie.

W latach 1979-1982 był prefektem diakonów, a w latach 1982-1994 wicerektorem. Jednocześnie jako adiunkt prowadził wykłady z dziedziny Pisma Świętego w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Warszawskim, a także w Akademickim Studium Teologii Katolickiej, przekształconym następnie w Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie. W 1987 r. został mianowany zastępcą profesora na tymże Wydziale. W roku 1991 rozpoczął wykłady w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, która w 1999 r. przekształciła się w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, gdzie ks. Rumianek wykładał do końca swoich dni.

Rozprawę habilitacyjną przedstawił w Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie i w 1995 roku otrzymał stopień naukowy doktora habilitowanego. Rozprawa habilitacyjna ks. Rumianka nosi tytuł: *Motyw miłości cudzołożnej w Ez 16 i 23*. Niedługo po tym otrzymał nominację na stanowisko docenta w Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie (1996 r.), a po wymaganym upływie trzech lat nominację na stanowisko profesora nadzwyczajnego (2000 r.). Nominację na stanowisko profesora nadzwyczajnego na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w War-

szawie ks. Rumianek otrzymał 1 V 1998 r., zaś tytuł naukowy profesora uzyskał 18 X 2002 r. Jako „książkę profesorską” przedstawił rozprawę pt.: *Wizje pomyślności w Księdze Ezechiela*. Od 1 stycznia 2005 r. ks. Rumianek był profesorem zwyczajnym UKSW w Warszawie.

Głównym przedmiotem zainteresowań i badań naukowych ks. Rektora była historia biblijna oraz księgi prorockie, zwłaszcza Księga Ezechiela. Począwszy od doktoratu ks. Rumianek pozostał wierny temu prorokowi i w większości swych publikacji i rozpraw podejmował problematykę tej Księgi. Owoce pracy naukowej ks. Rumianka są znaczące. Napisał kilkanaście książek, kilka skryptów, kilkadziesiąt artykułów naukowych i wiele artykułów popularnonaukowych. Ponadto dokonał tłumaczenia Księgi Ozeasza do Biblii w Edycji św. Pawła. Dokonał także interlinearnego przekładu Księgi Ezechiela (Vocatio). Przetłumaczył też kilka apokryfów. W jego dorobku można znaleźć wiele komentarzy biblijnych i recenzji.

Od momentu zatrudnienia w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie ks. Rumianek prowadził nieprzerwanie i intensywnie bogatą i różnorodną pracę dydaktyczną. Były to wykłady, ćwiczenia, lektoraty i seminaria prowadzone z klerykami a potem ze studentami ATK i UKSW. W latach 1998-2001 był kierownikiem Katedry Filologii Biblijnej, a od 2001 r. kierował Katedrą Historii Biblijnej. Wypromował 10 doktoratów, a kilkadziesiąt osób napisało pod jego kierunkiem prace magisterskie i licencjackie. Dorobek naukowy ks. Profesora poszerzają recenzje w przewodach doktorskich i habilitacyjnych, do doktoratów honorowych i stanowisk profesorskich. Uczestniczył aktywnie w Sympozjach Biblistów Polskich. Znalazł się też w grupie polskich kapłanów zaproszonych na seminarium naukowe w Spertus College of Judaica w Chicago (29 VI – 18 VIII 1989).

Kardynał Józef Glemp mianował go w 1994 roku Ekonomem Archidiecezji Warszawskiej. Pełniąc ten urząd ks. Rumianek uporządkował wiele spraw majątkowych Archidiecezji. Powołał zespół świeckich współpracowników, którzy jako specjaliści z różnych dziedzin skutecznie wspomagali go w rozwiązywaniu wielu problemów. Przy ich pomocy wybudował dwa biurowce w centrum Warszawy. Pracę ekonomy zakończył w 2005 r.

Ks. Rumianek aktywnie i przez wiele lat uczestniczył w pracach Prymasowskiej Komisji do utworzenia Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W roku 2002 został prorektorem ds. ogólnych i badań naukowych. Trzy lata później wybrano go na rektora Uniwersytetu. W 2008 r. rozpoczął drugą kadencję. Pod jego przewodnictwem uczelnia powiększyła się o nowe wydziały i imponujące rozmiarem obiekty naukowo – dydaktyczne.

Przez wiele lat ks. Rektor był licencjonowanym przewodnikiem po Ziemi Świętej. Chcąc przybliżyć ten biblijny zakątek także tym, którzy nie mieli szansy kroczyć „śladami Jezusa”, wydał w 2008 roku przewodnik po Ziemi Świętej pt.: *Brama do Nieba*. Rok później do rąk czytelników trafił drugi przewodnik pt.: *Śladami Jezusa*, będący niejako dopełnieniem pierwszego.

Ks. prof. Ryszard Rumianek otrzymał wiele nagród i odznaczeń. W 2007 r. za swą działalność na polu naukowo-dydaktycznym, a także organizacyjnym otrzymał z rąk prof. Michała Seweryńskiego Nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Osią-

gnięcia Rektora UKSW w 2008 r. dostrzegła także prof. Barbara Kudrycka, honorując ks. Rumianka kolejną Nagrodą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W październiku 2009 r. został odznaczony przez Prezydenta RP Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Zginął tragicznie 10 IV 2010 r. pod Smoleńskiem w katastrofie lotniczej razem z Parą Prezydencką i innymi Członkami Delegacji, mającej uczyć ofiary zbrodni katyńskiej. Marszałek Sejmu, Bronisław Komorowski, pełniący obowiązki prezydenta RP, odznaczył pośmiertnie 17 IV 2010 roku ks. profesora Rumianka Krzyżem Komandorskim Orderem Odrodzenia Polski. Kadencja Jego Magnificencji ks. prof. dr hab. Ryszarda Rumianka miała trwać do 2012 r. Na stronie internetowej MNiSW, prof. Barbara Kudrycka, Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego napisała m. in.: „...nie sposób objąć rozumem, że to miejsce, które pośród członków wspólnoty akademickiej w Polsce zajmował, zostało wyrokiem Najwyższego – opuszczone. Niech to puste miejsce przypomina nam postać Księdza Rektora, jego nauki i trud, jaki towarzyszył mu przy wypełnianiu codziennych obowiązków wobec Uczelnianej Wspólnoty, za którą był odpowiedzialny”.

Sprowadzenie do Polski ciała Zmarłego oraz uroczystości pogrzebowe odbywały się w kontekście ogólnonarodowej żałoby i symbolicznego pogrzebu wszystkich ofiar podczas Mszy św. narodowej na Placu Piłsudskiego w Warszawie. Dnia 22 kwietnia 2010 roku odprawiono dwie szczególnie uroczyste i wzruszające Msze św.: w kościele sąsiadującym z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego, gdzie homilię wygłosił metropolita poznański i przyjaciel Zmarłego abp Stanisław Gądecki, oraz w rodzinnej parafii ks. Rumianka na Okęciu, gdzie uroczystościom pogrzebowym przewodniczył, pochodzący także z tej parafii, ordynariusz warszawsko-praski, abp Henryk Hoser SAC.

Zgodnie z wolą wyrażoną w testamencie ciało Zmarłego spoczęło obok rodziców i brata na cmentarzu parafialnym w Pyrach.

Podsumowaniem tego biogramu ks. rektora Ryszarda Rumianka niech będą słowa metropolity warszawskiego, kardynała Kazimierza Nycza ze *Słowa Wstępnego* do Księgi Pamiątkowej, dedykowanej w roku 2007 Jego Magnificencji Księdzu Rektorowi w 35. rocznicę kapłaństwa i 60. rocznicę urodzin: „Wśród wielu słów oznaczających kapłana znajdujemy łacińskie *pontifex*, etymologicznie rozumiane jako budujący most. Słowo wywodzi się z tradycji rzymskiej i jest odnoszone do człowieka będącego mostem pomiędzy życiem duchowym a świeckim. Nabiera ono szczególnego wymiaru w funkcji pośrednika między Bogiem a człowiekiem. Budowanie mostów w Jego (...) życiu połączyło wiele aspektów życia ludzkiego, służyło Kościołowi w głoszeniu Ewangelii i prowadzeniu do Boga”.

Publikacje

I. Książki

1. *Dio Pastore d'Israele secondo Ezechiele 34 e l'applicazione messianica nel Vangelo di Matteo* (Excerpta ex dissertatione ad Doctoratum in Facultate Theologiae Pontificiae Universitatis Gregoriana), Roma 1979, ss. 52.
2. *Motywy miłości cudzołożnej w Ez 16 i 23*, Warszawa 1995, ss. 209.
3. *Wizje pomyślności w Księdze Ezechiela*, Warszawa 1998, ss. 224.
4. *Oreǳie Księgi Ezechiela*, Warszawa 1999, ss. 219.
5. *Grzechy małżeńskie w Starym Testamencie*, Warszawa 2001, ss. 104.
6. *Z rozważań nad Starym i Nowym Przymierzem*, Warszawa 2001, ss. 212.
7. *Wizje pomyślności w Księdze Ezechiela*, wyd. uzupełnione, Warszawa 2001, ss. 252.
8. „*Uczyńcie wszystko, cokolwiek wam powie*” (J 2,5), Warszawa 2002, ss. 75.
9. *Mówili w imieniu Boga. Zarys problematyki pism prorockich Starego Testamentu* (razem z P. Klimkiem), Warszawa 2003, ss. 173.
10. *Prorocy okresu niewoli babilońskiej*, Warszawa 2004, ss. 21.
11. *Brama do nieba*, Warszawa 2008, ss. 232.
12. *Śladami Jezusa*, Warszawa 2009, ss. 264.
13. *Księga Ezechiela*. Tłumaczenie i komentarz, Warszawa 2009, ss. 388.

II. Skrypty

14. *Wprowadzenie do nauk biblijnych, 1-37; Księga Rodzaju* (cz. I), 38-64, Warszawa 1983.
15. *Księga Rodzaju* (cz. II), 59-81; *Dzieje Izraela* (od Mojżesza do Salomona), 82-102, Warszawa 1983.
16. *Prorocy, 1-52; Egzegeza i teologia wybranych tekstów mesjańskich z Ksiąg Prorockich, 1-35*, Warszawa 1984.

III. Tłumaczenia

17. "Dzieje Akwili. Wprowadzenie i tłumaczenie", *STV* 22(1984) nr 1, 259-266.
18. "List do Laodycejczyków. Wprowadzenie, tłumaczenie i komentarz", *STV* 24(1986) nr 2, 227-229.
19. "List Koryntian do Pawła i Pawła do Koryntian. Wprowadzenie, tłumaczenie i komentarz", *STV* 24(1986) nr 2, 231-236.
20. "List do Laodycejczyków", w: *Apokryfy Nowego Testamentu. Listy i apokalipsy chrześcijańskie*, red. M. Starowieyski, Kraków 2001, 51-54.
21. "Dzieje Pawła. Korespondencja z Koryntianami", epizod X, przekład, w: *Apokryfy Nowego Testamentu. Apostołowie*, cz. I, red. M. Starowieyski, Kraków 2007, 447-452.

22. "Święty Akwila, przekład i opracowanie", w: *Apokryfy Nowego Testamentu. Apostołowie*, cz. 2, red. M. Starowieyski, Kraków 2007, 1111-1119.
23. "Księga Ezechiela", w: *Prorocy, przekład interlinearny z kodami gramatycznymi, transliteracją i indeksem słów hebrajskich*, red. i wstęp A. Kuśmirek, Warszawa 2008, 1190-1400.
24. "Księga Ozeasza", w: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem, Częstochowa 2008.
25. Konsultacje przy poprawianiu tłumaczenia Księgi Ezechiela (wstęp i odnośniki), Towarzystwo Brytyjskie (oddane do druku).

IV. Artykuły naukowe

1. "Obraz pasterza na Starożytnym Wschodzie i w Biblii", *STV* 19(1981) nr 1, 5-20.
2. "Bóg Pasterzem Izraela według Ezechiela 34", *WST* 1(1983),77-96.
3. "Aplikacja mesjańska starotestamentalnego obrazu Pasterza w Ewangelii św. Mateusza", *WST* 2(1984), 35-47.
4. "Próba interpretacji słowa 'ot u proroka Izajasza 7,11.14", *STV* 23(1984) nr 1, 195-196.
5. "Rola krwi w Starym Testamencie", *STV* 23(1985) nr 1, 77-83.
6. "Midrasz i opowiadanie etiologiczne", w: *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, t. 27, z. 1 (53), Wrocław 1985, 127-130.
7. "Potomek rodu Jessego (Iz 11,1-9)", *STV* 25(1987) nr 1, 99-106.
8. "Psalm", w: *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, t. 27, z. 2 (54), Wrocław 1986, 110-114.
9. "Apokalipsa", w: *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, t. 27, z. 3 (55), Wrocław 1987, 141-143.
10. "Przypowieść" (razem z W. Ostrowskim), w: *Zagadnienia Rodzajów Literackich*, t. 27, z. 3 (55), Wrocław 1987, 147-149.
11. "Przykłady pasterskie w nauczaniu Jezusa w Ewangelii św. Mateusza", *STV* 26(1988) nr 1, 245-249.
12. "Elementy mitologiczne w teofanii na Synaju (Wj 19,1-25)", w: *Dzieci jednego Boga*, red. W. Chrostowski, Warszawa 1991, 85-93.
13. "Niektóre aspekty chrztu w ujęciu biblijnym", w: *Druga Wielka Nowenna 1990-2000. Rok I - Chrztę święty*, Kuria Metropolitalna Warszawska 1991, 6-12.
14. "Zapowiedź Eucharystii w Starym Testamencie", *WST* 4(1991), 7-13.
15. "Bierzmowanie w ujęciu biblijnym", *CTh* 62(1992) fasc. 4, 59-67.
16. "Śp. ks. Czesław Jakubiec (1909-1993)" i zestawienie publikacji naukowych, *RBL* 47(1994) nr 1, 59-62.
17. "Znaczenie pojęcia *Reszty* wg Ez 9,8", *WST* 8(1995), 15-20.
18. "Teologiczne znaczenie plag egipskich", *WST* 8(1995), 300-304.
19. "Proroctwo mesjańskie o Emmanuelu - Iz 7,14", *WST* 10(1997), 285-292.
20. "Problem odpowiedzialności wg Ez 18,2", w: *Miłość jest z Boga*. Studium ofiarowane ks. prof. dr hab. Janowi Łachowi, Warszawa 1997, 359-366.
21. "Pojęcie grzechu w Księdze Ezechiela", *Bobolanum* 9(1998) nr 2, 339-353.
22. "Odwet w Starym Testamencie", *WST* 11(1998), 89-94.

23. "Gog z krainy Magog (Ez 38,2)", *STV* 36(1998) 2, 19-24.
24. "Sens pracy w świetle Starego Testamentu", *WAW* 1998, nr 7 (921) 467-479.
25. "Sens pracy w świetle Starego Testamentu", *Bobolanum* 10(1999) nr 1, 69-87.
26. "Eliasz jako gorliwy prorok Boga zazdrosnego", w: „*Mów Panie, bo słucha sługa Twój*”, zebrał i opracował W. Chrostowski. Księga Pamiątkowa dla ks. prof. Ryszarda Rubinkiewicza SDB w 60 rocznicę urodzin, Warszawa 1999, 188-197.
27. "Synem moim pierworodnym jest Izrael (Wj 4,22)", w: „*Ty, Panie, jesteś naszym Ojcem*” (Iz 64,7). *Biblia o Bogu Ojcu*, red. F. Mickiewicz i J. Warzecha, Warszawa 1999, 61-69.
28. "Synteza teologiczna Ps 102", *WAW* 2000, nr 1(939), 89-92.
29. "Skuteczność słowa Jahwe według Iz 55, 10-11", *Bobolanum* 11(2000) nr 1, 199-206.
30. "Znaczenie przepowiedni prorockich", *Bobolanum* 11(2000) nr 2, 447-457.
31. "Motyw wiary i ufności u proroka Izajasza (Iz 7, 9b)", *RTWP* 1(2001), 27-35.
32. "Rozumienie śmierci w Starym Testamencie", w: *Studia Aloisiana. Rocznik Teologicznej fakulty Trnavskiej Univerzity*, Bratislava 2003, 257-262.
33. "Związek nowej Świątyni z odnowionym Przymierzem wg Ez 47,1-12", *WST* 16(2003), 243-248.
34. "Obietnice zjednoczenia Królestwa Północnego i Południowego", w: *Problematyka pokoju u papieży Jana XXIII i Jana Pawła II*, red. J. Lewandowski, Ząbki 2004, 20-26.
35. "Biblia i pieniądze", *RTWP* 3(2004), 191-200.
36. "Rola Pisma Świętego w nauczaniu pasterskim Arcybiskupa Józefa Glempa, Prymasa Polski, w pierwszych dwóch miesiącach posługi", w: *Trwać pod spojrzeniem Pana*, red. A.F. Dziuba (Księga Pamiątkowa UKSW dla Księdza Prymasa), Warszawa 2004, 245-253.
37. "Nawróćcie się, a żyć będziecie" (Ez 18,32), w: *Studia Diecezji Radomskiej*, t. 7, Księga Pamiątkowa dla Ks. Bpa Adama Odzimka na 20. rocznicę święceń biskupich, red. K. Bański, J. Kucharski, J. Niemirski, Radom 2005, 181-186.
38. "Interpretacja edyktu Cyrusa", *WST* 19(2006), Księga Pamiątkowa dla J. E. Ks. Kard. Prymasa J. Glempa, Warszawa 2006, 153-160.
39. "Znaczenie teologiczne tronu Bożego wg Ez 1, 22-26", w: *Ekumenizm. Teologia. Kultura*, red. K. Konecki, Z. Pawlak, K. Rulka, Księga Pamiątkowa dla ks. prof. W. Hanca z okazji 65. rocznicy urodzin, Włocławek 2006, 232-239.
40. "Znaki świętości Jerozolimy", w: „*Pan swoją mocą i pieśnią*” (Ps 118,14), *PAT WT, Studia*, tom 15, prace dedykowane Ks. Prof. T. Brzegowemu w 65. rocznicę urodzin, Kraków 2006, 219-229.
41. "Midrasz", w: *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda i S. Tymecka-Markowska, Kraków 2006, 412-413.
42. "Opowiadanie etiologiczne", w: *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. Gazda i S. Tymecka-Markowska, Kraków 2006, 499.
43. "Aktualność orędzia Księgi Ezechiela" (wykład inauguracyjny w Wyższym seminarium Duchownym w Łowiczu 14.10.2006), *Studia Loviciensia* 8(2006), 261-273.
44. "Znaczenie Świątyni Jerozolimskiej", w: *Confitemini Domino, quoniam bonus*. Księga Pamiątkowa dedykowana śp. Ks. prof. A. Durakowi SDB (1949-2005), red. J. Nowak, Warszawa 2007, 47-73.

45. "Biblijne podstawy Encykliki Benedykta XVI *Deus Caritas Est*", w: *Deus Caritas est. Materiały z sympozjum naukowego poświęconego encyklice Benedykta XVI*, Warszawa, 7 października 2006 r., Warszawa 2007, 13-19; w jęz. ang., 21-27.
46. "Zbawczy charakter sprawiedliwości Bożej według Ez 9,1-11", *WST* 20/1(2007), 21-27 (dedykowane ks. prof. M. Starowieyskiemu w 70 r. urodzin).
47. "Orędzie Księgi Ezechiela", *CTh* 77(2007) nr 4,9-20.
48. "Nowe uczelnie uniwersyteckie po przewrocie ustrojowym 1989 roku na przykładzie Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego", w: *Artes Liberales. Zeszyty Naukowe Akademii Humanistycznej Aleksandra Gieysztor*, Rok II, nr 2(3), Pułtusk 2007, 129-133.
49. "Patriotyzm proroka Nahuma", w: *Patriae commodis serviens... Być ojczyźnie pożytecznym*. Księga pamiątkowa dedykowana Prezydentowi RP Ryszardowi Kaczorowskiemu, red. W. J. Wysocki, Warszawa 2008, 25-31.
50. "Wyrocznie przeciwko Egipcjom wg Ez 29,1-32,32", w: *Sens ludzkiej przygody*. Księga Pamiątkowa dedykowana Ojcu Profesorowi Józefowi Kuliszowi SJ w 65 rocznicę urodzin, red. W. Cisko i Z. Kubacki SJ, Warszawa 2008, 385-397.
51. "Jak czytać Pismo Święte? ", w: *Wiara i kultura. Śmiały eksperyment Pana Boga*, red. J. Kulisz, Kraków 2008, 68-78.
52. "Ezechiel stróżem Izraela – Ez 3,16-21; 33,1-9", *Studia Bobolanum* 2009, nr 1, 77-85.
53. "Modyfikacje przepisów małżeńskich w Starym Testamencie", w: *Domine ego servus tuus*. Księga Pamiątkowa z okazji 50-lecia kapłaństwa ks. oficjała dr Stefana Kośnika, Warszawa 2009, 289-296.
54. "Orędzie Księgi Ezechiela", w: *Nový preklad Svätého pisma s komentármi Jeruzalemskej Biblie Mons. Th Dr. Antona Boteka, pápežského preláta, člena Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Rimie*, Theologická Fakulta. Trnavská Univerzita v Trnave, Bratislava 2009, 137-146.
55. "Nieprzemijająca aktualność orędzia Księgi Ezechiela", w: *W wierności Bogu i Kościołowi*. Księga pamiątkowa dedykowana Józefowi Kardynałowi Glempowi Prymasowi Polski w 80. rocznicę urodzin, Warszawa 2009, 191- 201.
56. "Proklamacja Królestwa Bożego według Księgi Izajasza 25, 6-8", w: *Scripturae Lumen. Biblia i jej oddziaływanie. Ewangelia o Królestwie*, red. A. Paciorek, Lublin 2009, 53-59.
57. "Co przedstawia wizja ożywionych kości Ez 37, 1-14? ", w: *Zmartwychwstał prawdziwie* (Scripturae Lumen 2), Tarnów 2010, 45-63.
58. "Wyrocznia Przeciw Edomowi i odrodzenie Izraela wg Ez 35-36", w: *tamże*, 195-203.

V. Publikacje z działalności naukowej

59. "Caritati in iustitia. Słowo Rektora UKSW", *STV* 44(2006) nr 1, 15-16.
60. "Joannes Paulus II - in memoriam". Słowo wstępne Rektora UKSW, *Księga Pamiątkowa Stowarzyszenia Biblistów Polskich ku czci Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2006, 13-14.
61. "Ks. Józef Iwanicki – wierny Kościołowi, oddany nauce i edukacji", w: *Ksiądz Józef Iwanicki, kapłan i metodolog filozofii*, red. E. Nieznański – R. Tomanek, Warszawa 2007, 9-11.
62. "Słowo Rektora", *Studia Prymasowskie* 2007, nr 1, 7-8, 17-18, 308.

63. "Powitanie uczestników sympozjum", w: *Autorytet Pisma Świętego w Kościele*, red. W. Hanc, J. Aptacy, Warszawa 2008, 11-12.
64. "Otwarcie konferencji", *Studia Prymasowskie* 2008, nr 11, Warszawa 2009, 15.
65. "Otwarcie konferencji", *Studia Prymasowskie* 2009, nr 3, Warszawa 2009, 13.
66. "Przedmowa do książki ks. Dariusza Patera", w: *Spoleczna rola dialogu*, Warszawa 2009, 3-4.
67. "Słowo Rektora UKSW", w: *El Libro Científico Polaco y la colección de Polonica en la Biblioteca Histórica de la Universidad Complutense de Madrid*, Madrid 2009, 11-12.
68. "Słowo Wstępne", w: *Przed Twym Miłosierdziem*. Księga Pamiątkowa na 1. ćwierćwiecze święceń kapłańskich, na 1. półwiecze życia proboszcza Ks. Kanonika Dr Zbigniewa Godlewskiego, red. D. Bartoszewicz i A. Jaczewski, Warszawa 2010, 5-6.

VI. Recenzje

69. *Praktyczny Słownik Biblijny*, red. Antona Grabner-Haider, przeł. z niem. i opr. T. Mieszkowski i P. Pachciarek, Warszawa 1994, w: *Nowe Książki* 1994, nr 8, 14-15.
70. A. ŚWIDERKÓWNA, *Rozmowy o Biblii*", w: *PKat* nr 9 z dn. 26 II 1995.
71. S. GADECKI, *Archeologia Biblijna*, w: *Słowo - Dziennik Katolicki* z dn. 24-25-26 III 1995.
72. M. GOŁĘBIEWSKI, *Hymny samopochwalne Jahwe u Deutero-Izajasza (40-48), studium literacko-krytyczno-teologiczne*, Warszawa 1994, w: *AK* 87(1995) nr 519/520 z. 2/3, 298-300.
73. E.J. Maciejewska FSK, *Kronika pielgrzymki do Ziemi Świętej*, Warszawa 1999", *PKat* nr 11 z dn. 13.VI.1999.
74. Opinia dla *Roczników Teologicznych* o artykule ks. prof. dr hab. A.F. Dziuby, *Ewangelizacja i prawo według Bartłomieja de Las Casas OP (†1566)*.
75. Opinia dla KBN o książce K. Bardzkiego, *Podręcznik do nauki języka greckiego Nowego Testamentu*, Warszawa 1999 („Vocatio”).
76. Recenzja wydawnicza, *Hebrajsko - polski Stary Testament*, wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi, cz. I, Księga Rodzaju („Vocatio”).
77. Przedmowa do książki W.L. Joniaka, *Orędzie mędrca Syracha*, Warszawa 2000.
78. D.E. GOWAN, *Theology of the Prophetic Books, The Death and Resurrection of Israel*, Westminster John Knox Press-Louisville, Kentucky 1998, ss. 250", w: *STV* 38(2000) nr 2, 225-227.
79. W.H.C. PROPP, *Exodus 1-18. A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Bible, t.2, New York 1999, ss. 680, w: *WST* 12(1999), 340-341.
80. Recenzja pracy badawczej ks. dr Antoniego Jana Ołowia.
81. Recenzja książki W. Tylocha *Dzieje ksiąg Starego Testamentu*, Warszawa 1994 (Książka i Wiedza), ss. 344 (dla wydaw. Książka i Wiedza).
82. Recenzja książki P. Kasłowskiego SJ, *Solidarność w Liście do Hebrajczyków*, Warszawa 2002 (seria Bobolanum), ss. 300, *WST* 14(2001), 264-265.
83. Prezentacja 3 książek Ks. W. Niewęłowskiego, 8 XIII 2002 r.
84. Recenzent naukowy, D. Bartoszewicz, *Instytucje biblijne*. Pomoce naukowe 1, Warszawskie Towarzystwo Teologiczne, Warszawa 2003, ss. 81.
85. Recenzja książki J. H. Walton, V. H. Mattheews, M. Wr. Chavalas, *Komentarz historyczno - kulturowy do Biblii Hebrajskiej*, red. nauk. wyd. pol. W. Chrostowski, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, dla KBN, 2005.

86. Recenzja badań naukowych ks. dr A. J. Ołowia, 2006.
87. Recenzja badań naukowych ks. dr A. Najdy, 2006.
88. Recenzent naukowy, D. Bartoszewicz, *Introdukcja biblijna*. Podręczniki 5, Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskie, Warszawa 2007, s. 82.
89. Recenzja wydawnicza książki prof. Romana Krawczyka, *Nadzieje mesjańskie w historii starożytnego Izraela*, 2008.
90. Recenzja badań naukowych dr. hab. Doroty Kielak, 2008.
91. Recenzja do Ministerstwa projektu badawczego doktoratu u dr. hab. R. Pindela z PAT, 2009.

VII. Komentarze biblijne

1. "Komentarz do czytań biblijnych w obrzędach namaszczenia chorych: nr 267, 273, 278", w: *Ludzie: chorzy i starsi w Kościele*, red. J. Charytański i A. Szałowski, Warszawa 1981.
2. "Komentarze biblijne na uroczystości, święta i wspomnienia Najświętszej Marii Panny", w: *Z Maryją chcę mówić o każdej porze*, red. W. Wojdecki, Warszawa 1986, w części: *Liturgia*, 77-204.
3. "Dla Boga nie ma nic niemożliwego", w: *Dzień Pański* nr 51, z dn. 19.XII.1999.
4. "Jestem, który Jestem", *Koło św. Józefa* 36 (211) z dn. 11.11.2007, 4.
5. "Przez swoją wytrwałość ocalicie swoje życie", *Koło św. Józefa* 37 (212), z dn. 18.11.2007, 4.
6. "Jezus Królem Pokoju dającym ukojenie", *Koło św. Józefa* 38 (213), z dn. 25.11.2007, 4.
7. "Czuwajcie", *Koło św. Józefa* 39 (214), z dn. 2.12.2007, 5.
8. "Modlitwa chrześcijanina", *Koło św. Józefa* 40 (215), z dn. 9.12.2007, 5.
9. "Nie roztrząsajcie w myśli dawnych rzeczy", *Koło św. Józefa* 41 (216), z dn. 16.12.2007, 7.
10. "Chrzest Jezus jest naszym chrztem", *Koło św. Józefa* 2 (220), z dn. 13.01.2008, 7.
11. "Bóg udzielił im swego Ducha", *Koło św. Józefa* 7 (225), z dn. 17.02.2008, 11.
12. "Przez krzyż zmierzamy do zmartwychwstania", *Koło św. Józefa* 8 (226), z dn. 24 II 2008, 9.
13. "Bogactwo, które oddala od Królestwa Bożego", *Koło św. Józefa* 9 (227), z dn. 2 III 2008, 11.
14. "Ojciec przebac im, bo nie wiedzą co czynią", *Koło św. Józefa* 10 (228), z dn. 9 III 2008, 15.
15. "Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem", *Koło św. Józefa* 12 (230), z dn. 23 III 2008, 14.
16. "Uwierzyli", *Koło św. Józefa* 14 (232), z dn. 6 IV 2008, 9.
17. "Ja jestem Dobrym Pasterzem", *Koło św. Józefa* 15 (233), z dn. 13 IV 2008, 5.
18. "Niech się nie trwoży serce wasze, ani się nie lęka", *Koło św. Józefa* 19 (237), z dn. 11 V 2008, 8.
19. "Apostołowie są powołani do głoszenia prawdy", *Koło św. Józefa* 24 (242), z dn. 15 VI 2008, 9.
20. "Jan będzie mu na imię", *Koło św. Józefa* 25 (243), z dn. 22 VI 2008, 9.
21. "Bogactwo, które oddala Królestwa Bożego", *Koło św. Józefa* 2 (247) z dn. 6 VII 2008, 3.
22. "Nasze Przemienienie w Chrystusie", *Koło św. Józefa* 6 (51), z dn. 3 VIII 2008, 3.
23. "Ty jesteś Piotr, czyli skała i na tej skale zbuduję mój Kościół", *Koło św. Józefa* 9 (54), z dn. 24 VIII 2008, 3.

24. "Przez swoją wytrwałość ocalicie wasze życie", *Koło św. Józefa* 41 (259), z dn. 14 XII 2008, 9.
25. "Każdy jest odpowiedzialny za swoje czyny", *Koło św. Józefa* 7 (268), z dn. 15 II 2009, 6.

VIII. Artykuły popularnonaukowe

26. "Idea zbawienia w Biblii", *WAW* 73(1983), nr 4-5/738-739, 201-205.
27. "Jak czytać Pismo święte?", w: *Posłaniec Warmiński czyli Kalendarz Maryjny na rok 1986*, Olsztyn 1985, 154-160.
28. "Psalmy jako dzieło literackie", w: *Posłaniec Warmiński czyli Kalendarz Maryjny na rok 1987*, Olsztyn 1986, 146-153.
29. "U grobu Pana", *PKat* nr 16-17 z dn. 19-26 IV 1987.
30. "Jak czytać Pismo święte?", *PKat* nr 39 z dn. 25 IX 1988.
31. "Izajasz - prorok wiary", *PKat* nr 49 z dn. 3 XII 1989.
32. "Gdzie jesteś? (Rdz 3,9)", *PKat* nr 6 z dn. 17-24 III 1991.
33. "Chrzest", *PKat* nr 19 z dn. 15-22 IX 1991 i nr 21 z dn. 13-20 X 1991.
34. "Bierzmowanie", *PKat* nr 5 z dn. 1-8 III 1992.
35. "Działanie Ducha Bożego w dziejach zbawienia", *PKat* nr 6 z dn. 15-22 III 1992 i nr 7 z dn. 29 III -5 IV 1992.
36. "Jest taka Księga", w: *Kalendarz Ucznia*, Warszawa 1992, 70-71.
37. "Psalm pokutny Miserere, (1) Uznaję nieprawość swoją", *PKat* nr 5 z dn. 28.II.-7.III.1993.
38. "Psalm pokutny Miserere, (2) Obmyj mnie, a nad śnieg wybieleję", *PKat* nr 6 z dn. 14-21 III 1993.
39. "Psalm pokutny Miserere, (3) Wróć do ciebie grzesznicy", *PKat* nr 7 z dn. 28 III -4 IV 1993.
40. "Ja jestem dobrym Pasterzem", *Słowo - Dziennik Katolicki*, 28 IV 1994.

IX. Homilie

41. "Ja Jestem, który Jestem", *Msza Święta*, marzec 1980 nr 3 (404), 52 – 53.
42. "Pojednajmy się z Bogiem", *Msza Święta*, marzec 1980 nr 3 (404), 54 – 55.
43. "Nie roztrząsajcie w myśli dawnych rzeczy", *Msza Święta*, marzec 1980 nr 3 (404), 56-57.
44. "Ojcze, przebacz im, bo nie wiedzą co czynią", *Msza Święta*, marzec 1980 nr 3 (404), 58.
45. "Potrzeba, aby Syn Człowieczy był wywyższony", *Msza Święta*, wrzesień 1980 nr 9 (411), 198-199.
46. "Bogactwo dla zbudowania braterstwa", *Msza Święta*, wrzesień 1980 nr 9 (411), 200-201.
47. "Bogactwo, które oddała od Królestwa Bożego", *Msza Święta*, wrzesień 1980 nr 9 (411), 202 – 203.
48. "Przymnóż nam wiary", *Msza Święta*, wrzesień 1980 nr 9 (411), 204 – 205
49. "Dziękować Bogu z radością", *Msza Święta*, październik 1980 nr 10 (412), 220 – 221.
50. "Modlitwa chrześcijanina", *Msza Święta*, październik 1980 nr 10 (412), 222 – 223.

51. "Usprawiedliwienie przez wiarę", *Msza Święta*, październik 1980 nr 10 (412), 224 – 255.
52. "Misterium śmierci", *Msza Święta*, październik 1980 nr 10 (412), 226 – 227.
53. Homilie, w: *W Dzień Pański. Homilie na niedziele i święta*. Cykl „C”, Poznań 1984, 161-162; 164; 166-167; 176-177.
54. "Jezus – Arcykapłanem", *Biblioteka Kaznodziejska* nr 2-3, sierpień-wrzesień 1982, 93-95.
55. "Wierzę w żywot wieczny", *Biblioteka Kaznodziejska* nr 4, październik 1982, 193-195.
56. "Wierzę w świętych obcowanie", *Biblioteka Kaznodziejska* nr 4, październik 1982, 205-207.
57. "W oczekiwaniu zjednoczenia", *Biblioteka Kaznodziejska* nr 1, styczeń 1983, 3-6.
58. "Chrystus przez swoją śmierć i zmartwychwstanie zwyciężył śmierć i grzech", *Biblioteka Kaznodziejska* nr 3-4, marzec-kwiecień 1985, 129-130.
59. "Nie dasz świętemu ulec skażeniu", *Biblioteka Kaznodziejska* nr 3-4, marzec-kwiecień 1985, 134-135.
60. "Testament, który stale jest żywy", *Współczesna Ambona* 1988, nr 2, 83-84.
61. "Ja jestem chlebem, który zstąpił z nieba", *Współczesna Ambona* 1988, nr 3, 43-44.
62. "Zbliża się wasze odkupienie", *Współczesna Ambona* 1988, nr 4, 78-80.
63. "Ty jesteś Piotr czyli Skała, i na tej Skale zbuduję Kościół mój", *Współczesna Ambona* 1988, nr 2, 96-97.
64. "Przez swoją wytrwałość ocalicie wasze życie", *Współczesna Ambona* 1989, nr 4, 63-63.
65. "Paradoks Chrystusa", *Współczesna Ambona* 1990, nr 1, 27-29.
66. "Jan będzie mu na imię", *Współczesna Ambona* 1990, nr 2, 102-103.
67. "Napomnienie i miłość", *Współczesna Ambona* 1990, nr 3, 74-75.
68. "Zaproszenie na ucztę niebiańską", *Współczesna Ambona* 1990, nr 4, 9-10.
69. "Nowe Przymierze", *Współczesna Ambona* 1991, nr 1, 89-90.
70. "Apostołowie są powołani do głoszenia prawdy na tym świecie", *Współczesna Ambona* 1991, nr 2, 54-55.
71. "Królestwo moje nie jest z tego świata", *Współczesna Ambona* 1991, nr 4, 56-57.
72. "Jestem, który Jestem", *Współczesna Ambona* 1992, nr 1, 94-95.
73. "Ujrzał i uwierzył", *Współczesna Ambona* 1992, nr 2, 20-22.
74. "Pozyskujcie sobie przyjaciół niegodziwymi pieniędzmi", *Współczesna Ambona* 1992, nr 3, 84-85.
75. "Bóg przywróci nas znowu do życia", *Współczesna Ambona* 1992, nr 4, 38-39.
76. "Unióś się w ich obecności w górę", *Współczesna Ambona* 1993n, nr 2, 62-64.
77. "Świątynia jest miejscem świętym", *Współczesna Ambona* 1993, nr 4, 19-20.
78. "Chrzest Jezusa jest naszym chrztem", *Współczesna Ambona* 1994, nr 1, 13-15.
79. "Ja jestem dobrym Pasterzem", *Współczesna Ambona* 1994, nr 2, 17-19.
80. "Eucharystia zapewnia jedność między naturą i łaską", *Współczesna Ambona* 1994, nr 3, 17-18.
81. "Abyście byli czysti i bez zarzutu na dzień Chrystusa", *Współczesna Ambona* 1994, nr 4, 49-50.
82. "Zapowiedź czasu łaski i zbawienia", *Współczesna Ambona* 1995, nr 1, 26-28.

83. "Krótkie rozważania biblijne (12+11+1)", *Słowo - Dziennik Katolicki*, od 22 III do 3 IV 1993, od 17 do 29 V 1993 oraz 29 VI 1993.
84. "Niech się nie trwoży serce wasze ani się lęka (J 14,27)", *Współczesna Ambona* 1995, nr 2, 50-51.
85. "Kto się wywyższa będzie poniżony, a kto się poniża będzie wywyższony", *Współczesna Ambona* 1995, nr 3, 75-76.
86. "Emmanuel: Bóg z nami", *Współczesna Ambona* 1995, nr 4, 98-99.
87. "Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa", w: *Świątokrzyskie kazania radiowe* 7, Kraków 1995, 119-121.
88. "Ja jestem zmartwychwstaniem i życiem", *Współczesna Ambona* 1996, nr 1, 104-105.
89. "Nie dasz świętemu ulec skażeni", *Współczesna Ambona* 1996, nr 2, 23-25.
90. "Król pokoju dający ukojeni", *Współczesna Ambona* 1996, nr 3, 5-7.
91. "Podaj ludziom i niech jedzą", *Współczesna Ambona* 1997, nr 3, 27-28.
92. "Nierozzerwalność małżeństwa", homilia wygłoszona w czasie Mszy św. w telewizji „Polonia” dnia 5 X 1997.
93. "Duch Święty mówił przez proroków", *Współczesna Ambona* 1998, nr 1, 61-64.
94. "Ile kosztuje prawda o Zmartwychwstałym", *Współczesna Ambona* 1998, nr 2, 19-21.

X. Publicystyka

95. "Klerycy warszawscy proszą o wsparcie, wywiad na temat Seminarium Duchownego w Warszawie", *PKat* nr 10 (229) z dn. 11 III 1990.
96. "Liceum im. ks. Jerzego Popiełuszki, sprawozdanie z uroczystości w Suchowoli dn. 14.X.1990", *PKat* nr 45-46 (334-335) z dn. 11-18 XI 1990.
97. "Nie wyobrażam sobie życia bez Eucharystii", rozmowa w 25 rocznicę święceń kapłańskich, *Gość Niedzielny - PKat* nr 22 z dn. 1 VI 1997, 13 i 16.
98. "Plagi egipskie a plagi XX wieku", rozmowa, *Gość Niedzielny - PKat* nr 36, z dn. 7 IX 1997, 15.
99. "Przejście przez bramę", *PKat* nr 37 z dn. 12 XII 1999, 21.
100. "Znaczenie pielgrzymowania do Ziemi Świętej", *PKat* nr 12 z dn. 19 III 2000, 15.
101. "Teologia to odkrywanie tajemnicy", rozmowa, *Niedziela Warszawska*, nr 19 (393), I i VI. z dn. 11 V 2003.
102. "Wywiad o ks. St. Tkoczu", *Gość Niedzielny* 2003, nr 40.
103. "Z rozważań nad Starym i Nowym Przymierzem", *Skala*, 7(20).
104. Wywiad: "Uniwersytet prawie katolicki?" *Jasno i Wyraźnie, Pismo młodzieży akademickiej*, nr 1 (6) Listopad 2007.

Opracował ks. Zbigniew GODLEWSKI